

אורות השבוע

בשלה

י"ג שבט תשס"ז

גליון תורני
היוצא לאור ע"י
כולל זכרון שניאור

אור הלכה

בענין זה ק-לי ואנוהו

הרב יוסף לוינגר

במחלוקת רש"י ותוס' בסוכה גבי לולב היבש, דלדעת רש"י דפסול משום "ואנוהו", וא"כ רואים דשייך פסול אם חסר בקיום ואנוהו, כמו כן י"ל גבי הך דספר תורה שהעביר עליו קולמוס, דיהי' פסול גם בדיעבד אף דהחסרון הוא בואנוהו. אבל לתוס' דחסרון בואנוהו אינו אלא לכתחלה גבי לולב, א"כ גם בהך דגיטין בנוגע הספר תורה אינו פסול בדיעבד וכדעת רעק"א, ושלא כדעת החתם סופר.

אולם המעיין בתוס' גיטין (יט:) בד"ה דיו על גבי דין, וכן בתוס' בשבת (קד:) ד"ה אמר רב חסדא, יראה דמשמע מדבריהם דלחכמים באמת פסול אם העביר עליו קולמוס, ונבאר. דהנה בשבת (קד:) תנן דכתב על גבי כתב פטור, וכתבו בתוס' דמתני' איירי כשאין כתב השני מתקן כלום ולכן אינו חייב משום כותב, אבל אם כתב השני מתקן הכתב הראשון, אז חייב משום כותב (מחמת הכתב השני). וכתבו תוס' דלפי זה נמצא באופן שכתב גט שלא לשמה בחול והעביר עליו קולמוס לשמה בשבת חייב משום כותב, דמכיון דהכתיבה לשמה בפעם שני מכשיר הגט, א"כ הכתב השני מתקן הגט ושפיר חייב משום כותב. ומשמע בתוס' דפסק כן דוקא לענין גט אבל בציור שהבאנו לעיל בסופר שכתב שם ד' שלא לשמה, אם העביר עליו קולמוס פעם שני בשבת, אינו חייב משום כותב. והשתא אי נימא דכשר בדיעבד כדעת רעק"א, נמצאת דהעברת הקולמוס שפיר תיקן השם ד', ואמאי אינו חייב משום כותב, ובשלמא לדעת החתם סופר דפסול, נמצאת דהכתב השני אינו מתקן כלום ומובן היטב מה שפטור בשבת ממלאכת כותב, אבל לדעת רעק"א דהוא כשר בדיעבד למה לא יתחייב משום דהכתב השני השם, ומדפטור באופן הנ"ל (דסופר שכתב שם ה' שלא לשמה בחול והעביר עליו קולמוס לשמה בשבת, וכמו שדייקנו בתוס'), משמע לכאורה דתוס' ס"ל כדעת החתם סופר דפסול, ושלא כדעת רעק"א שמכשיר בדיעבד.

ומצאתי כעין דבריני בהקרני ראם, דהנה המהרש"א

כתיב (שמות ט"ו:ב) "זה ק-לי ואנוהו", ודרשו חז"ל התנאה לפניו במצות, עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה וכו'. והנה בפשטות כל זה היינו מצוה לכתחלה דיש ענין לעשות המצוה באופן מהודר. אולם מצאנו בדעת רש"י שפעמים חסרון הידור מעכב המצוה. דהנה בריש פרק לולב הגזול (סוכה כט:) תנן דלולב הגזול והיבש פסול, ופירוש רש"י הטעם דיבש פסול בד"ה יבש וז"ל, "דבעינן מצוה מהודרת דכתיב ואנוהו", עכ"ל. ומבואר בדעת רש"י דהפסול דלולב יבש הוא משום חסרון בהידור הלולב, ונפסל מטעם זה מחמת קרא דזה ק-לי ואנוהו. ובתוס' שם ד"ה לולב יבש פסול, חולק על רש"י ופירש דפסול דלולב יבש הוא מטעם אחר, וכתבו התוס' דאי אפשר לפרש כרש"י, דאין ואנוהו אלא לכתחלה ולא מיפסל בהכי, והביא תוס' ראיה לזה ממה דלולב מצוה לאוגדו ופירש הגמ' (יא:) דהטעם הוא משום זה ק-לי ואנוהו, ואע"פ כן אם לא אגדו עדיין כשר, ורואים דדין ואנוהו אינו אלא לכתחלה, ושלא כדעת רש"י שפירוש דיבש פסול דחסר בקיום זה ק-לי ואנוהו.

והנה בגיטין (כ.) הביא הגמ' מחלוקת תנאים אודות סופר שכתב שם השם שלא לשמה (בטעות) מה יעשה, דרבי יהודה סובר "מעביר עליו קולמוס ומקדשו" דהיינו שיכתוב שם ד' לשמה על גבי הכתב הראשון וזה מהני להכשיר הספר תורה ולא יופסל מחמת כתיבת שם ד' שלא לשמה. וחכמים אומרים "אין השם מן המובחר" דהיינו שלא יעשה כן. ופי' רב אחא בר יעקב דעת החכמים דבעינן זה ק-לי ואנוהו וליכא. ועיין בשו"ת רעק"א מהדורא קמא סימן ע' שביאר, דלפי זה אינו פסול לדעת חכמים אם באמת העביר עליו קולמוס, דמכיון דטעם חכמים הוא משום זה ק-לי ואנוהו, אין זה אלא לכתחלה אבל בדיעבד כשר. אולם החתם סופר (סוכה דף כט:) פירש בדעת חכמים דאם העביר עליו קולמוס הספר תורה פסול ואף דהפסול הוא משום זה ק-לי ואנוהו.

ולפום ריהטא הי' נראה דשאלת האחרונים תלוי

(בשבת קד): כתב ג"כ כדעת החתם סופר דפסול גבי ספר תורה, אמנם כתב שם דהוה פסול מדרבנן, דמשום זה ק-לי ואנוהו לא מסתבר שיהי' פסול דאורייתא, וכתב המהרש"א דמכיון דאינו פסול מן התורה, א"כ לענין חיוב שבת הוה כתב מן התורה, דהרי מהני כתב העליון עכ"פ מן התורה, ולכן אם העביר עליו קולמוס בשבת, חייב משום כותב, מכיון דעכשיו כשר הספר תורה מדאורייתא. והקשה הקרני ראם, וז"ל, ג"כ מסוף דבריהם שכתב דבגט לא מצי איירי לא משמע כדבריו ועיין עכ"ל. וכוונתו דבסוף התוס' כתבו דבכתב גט שלא לשמה בחול, אם העביר עליו קולמוס לשמה בשבת חייב משום כותב, דכתב השני מתקן הגט, ומשמע בתוס' דדוקא בגט הוה כן, אבל בהך דספר תורה אם כתב העליון נכתב בשבת אינו חייב משום כותב דאינו מתקן כלום, והשתא לדברי המהרש"א יקשה דגם בספר תורה חייב משום כותב מחמת כתב העליון דעכ"פ תיקן הספר תורה מדאורייתא, ובתוס' משמע דבספר תורה יהי' פטור על כתב העליון וזהו קושית הקרני ראם על המהרש"א. ורואים מהקרני ראם שדייק בתוס', דבספר תורה אינו חייב על כתב העליון בשבת, ודוקא בגט חייב על כתב העליון לשמה ולא בספר תורה, ומכיון שרואים כן בתוס' יקשה על רעק"א שסובר דהוה כשר בדיעבד בספר תורה וכמו שהקשינו לעיל, דמכיון דמהני כתב העליון להכשיר הספר תורה בדיעבד, א"כ שפיר תיקן

הרב לוינגר מחברי הכולל.

ע"י כתב העליון, ושפיר יתחייב משום כותב, ומתוס' משמע דפטור בהך דספר תורה ממלאכת כותב, ורואים כדעת החתם סופר דבדיעבד פסול וכמו שביארנו לעיל.

ואם כנים הדברים, נמצאת סתירה בדעת התוס', דבסוכה (כט): כתבו דזה ק-לי ואנוהו אינו פוסל ורק הוה דין לכתחלה, ובתוס' גיטין (יט): וכן בשבת (קד): דייקנו דבספר תורה אם העביר עליו קולמוס לשמה הספר תורה נפסל בהכי מחמת חסרון בזה ק-לי ואנוהו, ודבריהם לכאורה סותרים אהדדי.

החתם סופר בסוכה (כט): חילק דדוקא גבי שם ד' (בהך דספר תורה) מעכב שיהי' בהידור, דעליו מפורש בקרא זה ק-לי ואנוהו דהיינו קדושת ק-לי, דהיינו שצריך לעשות "קדושת ק-לי" דהיינו כתיבת שם ד' בהידור ומכיון שעליו מפורש בקרא, אם חסר בהידור שפיר נפסל, וא"כ דוקא גבי כתיבת שם ד' בספר תורה, ההידור מעכב משא"כ בכל מצות, ולכן בלולב שפיר כתב תוס' דדין "ואנוהו" אינו אלא לכתחלה. וכמה אחרונים (אורים גדולים הובא באוצר מפרשי התלמוד, וכעין זה בשפת אמת סוכה כט; ודברות משה ועוד) כתבו עוד לחלק, דנוי בעלמא אינו מעכב אבל כשנוטה הדבר לגנאי מעכב, ובאופן שכתב שם ה' שלא לשמה והעביר עליו קולמוס לשמה אין זה חסרון נוי בלבד אלא גם הוה גנאי ולכן נפסל בהכי.

אור מקרא

"ד' ילחם לכם ואתם תחרישון וגו'"

בשעה שלא יהיה להם שום טענה על השם, כמו בימי סיסרא, וזרח מלך הכושי, ובעתות העתידות אשר אמרו "ולנו בושת הפנים" כו' גם אז ילחום באויביהם של ישראל, וזה שאמר ד' ילחם לכם - בשעה שאתם "תחרישון", שלא יהיה לכם שום תביעה על השם, שיהיה לכם בושת הפנים לדבר, גם אז ד' ילחם לכם.

איתא במכילתא על פסוק זה, "לא בשעה זו בלבד ילחם לכם אלא לעולם ילחם כנגדן של אויביכם". ולכאורה צריך להבין האיך זה מרומז בקרא. וביאר המשך חכמה, שכעת, באו כלל ישראל בטענה ובתשובה נצחת לד', למה הוציא אותם ממצרים אם לא יצילם עכשיו, ועל זה צריך הקב"ה מן הדין ללחום בעדם, לכן אמר להם שאף